

Stednavne og Bebyggelse paa Als.

Af Kristian Hald

*Foredrag ved Historisk Samfund for Sønderjyllands Aarsmøde
i Sønderborg 1946.*

De Stednavne, vi i Dag træffer paa vore Bebyggelser og Marker, er af højst forskellig Alder. Hver Generation føjer nye Navne til, efterhaanden som nye Bebyggelser bliver grundlagt og ny Jord tages ind til Dyrkning. Samtidig gaar gamle Navne i Glemmebogen. En Gaard, der har været opkaldt efter en bestemt Mand, skifter Ejer, og lidt efter lidt vænner man sig til at knytte den nye Ejers Navn til Gaarden. En Mark bliver delt; de nye Stykker kaldes Nørre- og Søndermark, og det gamle Navn forsvinder. Eller flere Marker lægges sammen, og man har kun Brug for eet Navn til dem, enten et af de gamle eller et nyt. Paa den Maade er mange gamle Marknavne forsvundet, hvor Landsbymarker er lagt ind under Herregaarde, f. Eks. i Sydslesvig.

Paa den anden Side er Stednavnene meget konservative, især naar det drejer sig om Navne paa lidt større Bebyggelser, som en enkelt Ejer ikke kan ændre efter sit Forgodtbefindende. Selv om vi kender enkelte Eksempler paa Omdøbning af Landsbyer ogsaa i ældre Tid, er Forholdet nok i Reglen det, at Landsbyerne har bevaret de Navne, de fik ved deres Grundlæggelse. Stednavnene bestaar altsaa af Aflejringer fra forskellige Perioder, og Forudsætningen for at man kan bruge dem til at belyse Bebyggelsens Udvikling med er, at man er i Stand til at dele dem i Lag efter Tidsfølgen. Det maa iøvrigt straks nævnes, at det er Bebyggelsen fra yngre Jernalder og ned gennem Tiderne, som Stednavnene kan kaste Lys over. Om Bosættelsen i de ældste forhistoriske Tidsrum, i Sten- og Bronzealder, kan kun Arkæologien give os Besked.

Baade Historieforskning og Sprogvidenskab har længe interesseret sig for de bebyggelseshistoriske Problemer, der knytter sig til Stednavnene. I de sidste Aar er ogsaa den arkæologiske Forskning kommet med, og efterhaanden er det lykkedes at finde Midler til at skelne mellem ældre og yngre Lag i Navnestoffet. Et af de Forhold man maa tage i Betragtning, naar man vil bedømme en bestemt Navnetypes Alder, er dens geografiske Udbredelse. Man kan f. Eks. konstatere, at Stednavne, der ender paa -ing og -heim (-ham), under Folkevandringstiden er blevet bragt med til England af de germanske Stammer, der erobrede Landet i 5. Aarhundrede, og at andre germanske Folk bruger de samme Endelser, hvor de trænger frem paa gammelt romersk Omraade paa Kontinentet. Af dette Forhold drager man den Slutning, at -ing og -heim er Endelser, der maa have været i Brug ogsaa paa oprindelig germansk Omraade under Folkevandringstiden. Paa lignende Maade kan man tilnærmelsesvis datere Endelser som -by, -torp og -toft. De danske Vikinger har i stor Udstrækning brugt disse Endelser i Navnene paa Landsbyerne i de nye Riger, de grundlagde i Danelagen. Den Tanke er da nærliggende, at de har taget Endelserne med fra Hjemlandet, saaledes at de danske Navne, der ender paa disse Ord, i alt Fald delvis stammer fra Vikingetiden.

En Datering paa dette Grundlag maa nødvendigvis blive meget usikker. For det første kan Anvendelsen af en bestemt Endelse i Kolonisationsomraaderne hænge sammen med bestemte geografiske eller navnlig sociale Faktorer, som ikke findes i Hjemlandet, og for det andet ved vi ikke, gennem hvor lange Tidsrum en bestemt Endelse har været i Brug. Den overordentlige Hyppighed af et Ord som By i Stednavne i Danelagen gør det ganske vist sandsynligt, at -by ogsaa har været brugt i Danmark under Vikingetiden, men vi ved med Sikkerhed, at den samme Endelse har været brugt til at danne nye Navne med i Middelalderen og helt ned i vor egen Tid, og

vi har ingen Garanti for, at den ikke kan have været i Brug i de Aarhundreder, der ligger forud for Vikingetogene. Undersøgelsen af Navnenes Udbredelse giver os altsaa kun Mulighed for en Datering i meget grove Træk af visse Navnetyper.

Heldigvis kommer en sproglig Betragtning os i nogen Maade til Hjælp ved Dateringen. For det første er det muligt til en vis Grad at datere det Ordstof, der indgaar i Stednavnene, først og fremmest de Personnavne, der i mange Tilfælde er Forled. Vi kan saaledes iagttage, at en stor Del af Navnene paa -lev og -sted indeholder Personnavne af bestemte Typer, der var almindelige blandt de germanske Folk under Folkevandrings-tiden (f. Eks. Sammensætninger med det gamle Ord *haria-, „Kriger“), men som var gaaet af Brug eller blevet sjældne paa den Tid, man rejste de danske Runestene. Vi kan deraf slutte, at man har dannet Navne paa -lev og -sted under Folkevandrings-tiden, og naar vi yderligere konstaterer, at disse Endelser mangler blandt Nordboerne i Danelagen (og Normandiet), er det berettiget at forklare det ved, at de har udspillet deres Rolle i Moderlandet, naar vi kommer ned til Vikingetiden. Ogsaa bibelske Navne og Helgennavne er af stor Vigtighed for Dateringen. Det er jo uden videre indlysende, at disse Navne først kan være kommet til Nordboerne med Kristendommen, og hvor de indgaar i Stednavne, kan vi altsaa vide, at de paa-gældende Steder først har faaet deres Navne i kristen Tid. Det gælder f. Eks. de mange Pederstrup'er, Jenstrup'er og Nielstrup'er, vi finder i de fleste Egne af Landet, men som mangler i Sønderjylland.

Iøvrigt er det ikke alene ved Hjælp af Ordforraadet, man kan naa til en sproglig Datering. Ogsaa andre sproglige Forhold maa tages i Betragtning, først og fremmest Navnenes Bøjningsformer. Det er vist lettest at illustrere ved et Eksempel. Ordet Bjørn har nu i Ejefald Formen Bjørns, og den samme Bøjning havde Ordet et godt Stykke tilbage i Middelalderen. En Torp, der blev grundlagt af en Mand ved Navn

Bjørn, kom altsaa til at hedde Bjørnstorp, der i Nutiden er blevet til Bjørnstrup. Gaar vi noget længere tilbage, til Vikingetiden og den ældste Middelalder, hed det ikke Bjørns, men Biarnar i Ejefald, og det hed altsaa ikke Bjørnstorp, men Biarnarthorp; det er den Form, der nu i Sønderjysk er blevet til Bjerndrup eller Bjerrup. Vi kan altsaa med Sikkerhed vide, at det sønderjyske Bjerndrup maa være ældre end det nørrejske Bjørnstrup. Ogsaa rent lydligge Ændringer i Navnene kan i visse Tilfælde bidrage til en Datering. Sproghistorikeren kan f. Eks. fastslaa, at den lydligge Forandring, der er sket, da man af Hjort dannede Navnet Hjerting og af Bjørn Navnet Bjerning, maa have fundet Sted i urnordisk Tid; den forudsætter en ganske bestemt lydlig Udvikling, som er karakteristisk for en bestemt Periode af Sproget. Ad sproghistorisk Vej faar vi altsaa en Bekræftelse paa, at de nævnte Navne er ældre end Vikingetiden.

Vil man forsøge en virkelig Lagdeling af Navnestoffet paa en bestemt Egn for derigennem at danne sig et Billede af Bebyggelsens Udvikling, maa man imidlertid erkende, at den sproglige og geografiske Metode ikke strækker til. Der vil altid være et stort Antal Navne tilovers, om hvis Alder man faktisk intet kan sige ud fra disse Metoder. Derfor har man søgt at supplere dem med andre, først og fremmest med den statistiske Metode, der navnlig er udviklet af Johannes Steenstrup. Den bygger paa det Faktum, at Landsbyer, vi af andre Grunde maa anse for de ældste, gennemgaaende ogsaa er de største, har det største Areal og det største Hartkorn. Deraf slutter man saa, at hvis en Navnetype, som man ikke ad anden Vej kan datere, betegner store og anselige Landsbyer, maa den være gammel, og omvendt, hvis det er smaa og ubetydelige Bebyggelser, maa den være forholdsvis ung. Der er utvivlsomt meget rigtigt i denne Betragtning, men man maa ikke overvurdere Metoden. Hvis f. Eks. en Landsby er grundlagt i et gammelt Skovomraade med rigelig Plads til Udvidelse, kan den

godt have opnaaet en betydelig Størrelse siden Middelalderen, uden at den behøver at være særlig gammel. Og endelig kan det ogsaa tænkes, at der i selve Efterleddets Betydning ligger, at en bestemt Navnetype betegner store Lokalteter, saaledes at det ikke behøver at være Tegn paa høj Alder, at Bebyggelserne er store.

Det ældste Navnelag paa Als er først og fremmest repræsenteret ved fire Navne paa -ing: Sognavnene *Ketting* og *Egen* og Landsbynavnene *Klinting* (Ulkebøl Sogn) og *Stevning* (Svenstrup Sogn). At ogsaa Egen er et ing-Navn kan vi se af, at det skrives Eking o. lign. i Middelalderen — første Gang i et Pavebrev fra 1292; den moderne Form dukker først op i det 16. Aarhundrede. Derimod er det forsvundne *Købing* ved Nordborg, som det nuværende Købingsmark har Navn efter, ikke noget ing-Navn af samme Art som de øvrige. Det er ligefrem Fællesnavnet *Købing* „Købstad“, der i Slutningen af Middelalderen blev brugt som Betegnelse for den By, der voksede op omkring Slottet. Ordet er ikke af gammel Rod i Sproget, men er laant fra Oldengelsk.

I den ældste Tid har de fleste danske ing-Navne endt paa -ingi — *Ketting* og *Klinting*, der nævnes allerede i Kong Valdemars Jordebog, skrives der henholdsvis *Ketyngy* og *Clin-tyngy* — og efter den svenske Stednavneforsker C. I. Ståhles Undersøgelser ser det ud til, at disse Navne oprindeligt betegner Omraader, der har tilhørt Indbyggerne paa vedkommende Sted. *Klinting*, oprindeligt *Klintingi*, betyder saaledes det Omraade, der hører til *Klinterne*, paa Gammeldansk *Klintergar* „Beboerne ved Klinter“. Paa samme Maade betyder *Stevning* det Omraade, der tilhører Beboerne ved *Stavnen* d. v. s. *Næsset*; Ordet *Stavn* brugtes i det ældre Sprog ogsaa om et *Næs* eller en fremspringende *Bakke* (f. Eks. i sønderjy. Navne som *Stavnsbjerg* og *Stavnager*). Det er værd at lægge Mærke til, at alle de alske Navne paa -ing er afledt af Ord, der stadig er velkendt i Sproget, *Stevning* og *Klinting*, som nævnt, af

Stavn og Klint, Egen af Eg og Ketting velsagtens af Kat. Andre Steder i Landet er der mange Eksempler paa, at ing-Navnene indeholder Ord, som forlængst er uddøde i Dansk, men som i nogle Tilfælde er bevaret i de nordiske Søstersprog eller i andre germanske Sprog.

Endelsen -heim, i Nutiden -um, som man altid plejer at nævne sammen med -ing, mangler paa Als, og den er i det hele taget sjælden baade i Sønderjylland og paa de danske Øer. I Sønderjylland findes den kun i det nordvestligste Hjørne oppe ved Ribe, og paa Fyn og Sjælland er der kun spredte Eksempler, paa Lolland et enkelt. I dette Forhold tør man nok se et negativt Vidnesbyrd om en gammel kulturel Sammenhæng mellem Sønderjylland og Øerne allerede i en fjern Fortid. .

Derimod har vi vistnok et enkelt Eksempel paa en anden, meget gammel Endelse i Landsbynavnet *Mjels* i Oksbøl Sogn. I Nutiden bestaar Navnet jo af een Stavelse, men paa den alsiske Udtale kan man høre, at det i ældre Tid maa have været et Tostavelsesord, og i et meget gammelt Dokument fra 1245 skrives det da ogsaa *Mialles*. Man har formodet, og sikkert med Rette, at sidste Led er en svækket Form af Ordet *Løse*, der er almindeligt mange Steder paa Øerne (Vanløse ved København f. Eks.), men yderst sjældent i Jylland. Man plejer at oversætte Ordet ved „Græsgang“, men hvad det egentlig kommer af, er stadig tvivlsomt. I Modsætning til de andre Stednavnetyper fra Tiden før Vikingetogene findes Navnene paa -løse kun paa nordisk Omraade, i det væsentlige endda kun paa de danske Øer og i en Del af det sydlige Sverige, og det er vanskeligt at give en nogenlunde paalidelig Datering af dem. Saa meget er dog sikkert, at de hører til vore allerældste Landsbynavne, maaske endnu ældre end Hovedmassen af -ing og -heim. I en udpræget løse-Egn som Merløse Herred ved Holbæk kan vi se, at Typen har været næsten eneherkende, indtil vi kommer ned i Vikingetiden, og saa godt som alle Navne paa -løse betegner meget store Landsbyer. Forleddene i løse-

Navnene er ofte dunkle, hvad der hænger sammen med deres Alder. Ordforraadet har i stor Udstrækning skiftet i Tidernes Løb, og mange af de Ord, der fandtes i Sproget, da disse Navne blev dannet, var gaaet af Brug, allerede da vore ældste skrevne Mindesmærker blev til. Mjels er dog et af de Navne, vi er i Stand til at give en sandsynlig Forklaring paa. Forleddet er vistnok et gammelt Ord Mjal, der betyder Grus eller lignende, en Afledning af samme Rod som Ordene Mel og Muld. Disse Ord betyder oprindeligt noget, der er findelt, og Mjal er altsaa den lettere, sandholdige Jord i Modsætning til den tunge Lerjord. Mange løse-Navne er sammensat med Ord af lignende Betydning (f. Eks. Ørløse, af Ør „Grus“, der endnu kendes i Dialekterne), hvad der utvivlsomt hænger sammen med, at man i Oldtiden foretrak de lette Jorder fremfor den svære Lerjord, der var langt vanskeligere at behandle for det primitive Landbrug.

De to Endelser, som man plejer at anse for særlig typiske for Folkevandringstiden, -lev og -sted, er hver repræsenteret ved to Navne. Af lev-Navne har vi *Sebbelev* i Ketting Sogn og *Hundslev* i Notmark. Af Navne paa -sted er der i Nutiden kun *Almsted* i Notmark Sogn, men i ældre Tid har der tillige været et *Borgsted* i Egen Sogn. Af en Jordebog fra 1535 kan vi se, at der dengang var otte Gaarde i Byen, men i Slutningen af det 16. Aarhundrede blev Byen lagt ind under Østerholm; vi har endnu et Minde om den i en Mark, der hedder Bosted. Ordet Lev er beslægtet med Udsagnsordet levne og betyder „efterladt Gods“, „Arvegods“, og Forleddene er altid Personnavne, Navne paa de Mænd, der engang har ejet de paagældende Landsbyer og ladet dem gaa i Arv til deres Efterkommere. Som tidligere nævnt er disse Personnavne tit Navne, der kendes fra Folkevandringstiden, men som senere er forsvundet. Dette er dog ikke Tilfældet paa Als. Baade *Sebbe* eller *Sibbe*, der indgaar i *Sebbelev*, og *Hun* i *Hundslev* forekommer i Sønderjylland i det 15. Aarhundrede. Paa dette Punkt er der Over-

ensstemmelse mellem Als og den sydlige Del af Aabenraa Amt. Her har vi Landsbynavnet Undelev i Holbøl Sogn, der er sammensat med Mandsnavnet Unni, et af de Navne, der kendes fra Danmark i Middelalderen, blandt andet fra Sønderjylland, og Sognavnet Klipleve, der indeholder et Navn af samme Type, de saakaldte Kortnavne. Navnet, som paa Gammeldansk vilde hedde Klippi, er ganske vist ikke overleveret fra Middelalderen, men vi har vistnok et beslægtet Navn paa en dansk Runesten. Længere nordpaa møder vi derimod lev-Navne, der er sammensat med de ældgamle, toleddede Personnavne fra Folkevandringstiden: Bolderslev, Aarslev, Ørslev, Haderslev, Sejerslev o. s. v.

Ved de to Navne paa -sted er der den Ejendommelighed, at de ikke indeholder Personnavne som de fleste sted-Navne paa Øerne og mange nordslesvigske Navne af samme Type, Navne som Roost, Skast, Hjerpsted, Normsted, Simmersted og flere andre. Forleddene i de alsiske Navne er almindelige Fællesnavne, I Borgsted tydeligt nok Ordet Borg, der muligvis sigter til et Voldsted fra forhistorisk Tid, og i Almsted Trænavnet Alm. Om der nu vokser Alm ved Almsted ved jeg ikke, men ved Nygaard i Nabosognet Egen findes ifølge Trap Danmarks største Elmetræer. Det er interessant at bemærke, at de alsiske Navne paa -sted er dannet paa samme Maade som de tilsvarende i Angel; ogsaa der er Forleddene Fællesnavne, ikke Personnavne. Farensted indeholder saaledes et Ord Farn, der betyder Overfartssted og sigter til Overgangen over Vedelbækken ved Vedelspang paa den gamle Vej fra Flensborg til Mysunde, og det berømte Isted indeholder et gammelt Ord for Takstræet, der paa Oldnordisk hedder yr, altsaa et Trænavn ligesom Almsted. Begge Ord forekommer iøvrigt ogsaa i det gamle Sprog i Betydningen „Bue“, aabenbart fordi Træernes Ved var særlig egnet til at lave Buer af. Den Omstændighed har muligvis været medvirkende til, at Træerne har kunnet give Navn til store

Landsbyer; Takstræet har jo i alt Fald ikke spillet nogen større Rolle i Vegetationen.

Vender vi os derefter til de Navne, som man mener hører hjemme i Vikingetiden, ser vi straks, at det først og fremmest er Torperne, der dominerer, altsaa de Navne, der i Nutiden ender paa -rup, -strup o. s. v. Der fandtes paa Als ikke mindre end 15 Navne med denne Endelse, men nogle af dem er gaaet til Grunde i Tidens Løb og kendes kun fra ældre Dokumenter. Det er allerede omtalt, at de sønderjyske Torpnavne aldrig sammensættes med bibelske Navne, Helgennavne eller andre fremmede Personnavne, der er kommet ind med Kristendommen. Det vil med andre Ord sige, at de sønderjyske Torper i alt væsentligt er blevet til i den hedenske Tid, før Kristendommen her som andre Steder bringer de fremmede Navne med sig, der i Løbet af faa Aarhundreder bliver meget talrige. Torperne er desuden gennemgaaende større i Sønderjylland end i det øvrige Land, og ogsaa dette Forhold tyder paa, at Navnene er ældre. To af de alsiske Torper har været saa betydelige, at de har givet Navn til Sogne, *Hørup* og *Svenstrup*. Det er ikke udelukket, at enkelte store Torpbyer kan gaa tilbage til Aarhundrederne nærmest før Vikingetiden. Dette er i alt Fald efter alt at dømme Tilfældet i Angel, hvor vi har en lang Række Sogne med Navne paa -torp, en Fjerdedel af det samlede Antal. Man kan vanskeligt tænke sig, at disse ofte meget store Landsbyer, Sørup, Sterup, Sønder-Brarup, o. s. v., først er blevet til under Vikingetiden eller endnu senere. Paa den anden Side er der formodentlig alsiske Torper, der først er grundlagt i den ældre Middelalder. Den alsiske Præst og Lokalhistoriker Chr. Knudsen, der har efterladt sig meget omfattende Samlinger til Als Historie, der nu findes paa det kgl. Bibliotek, gør opmærksom paa, at det i et gammelt Dokument fra 1196 nævnes, at Sankt Mikaeloklostret i Slesvig har Gods i Landsbyen Guderup i Egen Sogn, men at det af yngre Kilder fremgaar, at noget

af Godset maa have ligget i Nabobyen Sjellerup. Dette kunde jo tyde paa, at denne By først er blevet skilt ud fra Guderup efter 1196; den nævnes først i Slutningen af Middelalderen. Forleddene i Torpnavnene er som oftest almindelige gammel-danske Personnavne: Elef i *Elstrup*, Gunnar i *Gundestrup*, Guthi i *Guderup*, Sialvi i *Sjellerup*, Swen i *Svenstrup*. I nogle Tilfælde er Forleddet et Fællesnavn, i *Vollerup* Ordet Vold i Betydningen „Slette, Græsgang“, i *Hørup* Ordet Høj, der sikkert her betyder „Gravhøj“.

I Modsætning til Torperne er Navnene paa -by ikke stærkt repræsenterede paa Als, og de faa Eksempler hører ikke til det gamle Lag indenfor Gruppen. Det eneste Navn, der kunde tænkes at gaa tilbage til Vikingetiden, er *Skovby* i Lysabild Sogn, der nævnes i Aaret 1373, men Navnet kan lige saa godt være givet i Løbet af Middelalderen, og behøver for saa vidt ikke at være meget ældre det Tidspunkt. det nævnes for første Gang. Et Navn som *Lavensby* i Hagenbjerg Sogn er ikke en gammel Sammensætning paa -by. Oprindelighed Stedet Langesø (1245 Langesio), og -by er en senere Tilføjelse. som først optræder i Slutningen af det 15. Aarhundrede. De to Byer, *Sønderby* og *Østerby*, paa Kejnæs er helt unge; det er Bebyggelser, der først er grundlagt i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede.

Ogsaa den tredje Hovedtype i de nordiske Vikingebygder i Danelagen og Normandiet, Navnene paa -toft, er meget sparsomt repræsenteret paa Als. Det eneste Navn, der er overleveret fra Middelalderen, er *Tontoft* i Nordborg Landsogn, der først nævnes i 1483; det er da en ganske lille Landsby paa fire Gaarde, og der er ingen Grund til at tro, at den hører til de Navne paa -toft, der gaar tilbage til Vikingetiden. Foruden *Tontoft* findes der to-tre smaa Bebyggelser med Navne paa -toft, men ingen af dem kan føres længere tilbage i Tiden end til det 17. Aarhundrede. Den ene af dem, *Vibøge Toft*, en Samling

Huse i Lysabild Sogn, er jo, som Navnet viser, en Udflytterbebyggelse fra Landsbyen Vibøge.

En temmelig stor Rolle spiller Navnene paa -bøl, der sikkert paa Als er ret gamle, snarest fra Vikingetidens Slutning og den ældste Middelalder. Et af dem, Brandsbøl i Hagenbjerg Sogn, nævnes allerede i 1197, og et andet, Sognavnet Ulkebøl, forekommer første Gang i et Dokument fra 1245. Naar man ikke tør regne med, at bøl-Navnene gaar tilbage til den egentlige Vikingetid, hænger det sammen med, at Endelsen praktisk talt ikke forekommer i Danelagen. Det eneste Eksempel er karakteristisk nok Navnet Newball, det danske Nybøl, der forekommer een Gang i Lincolnshire. Paa Als er der seks Landsbynavne paa -bøl, og af dem er to, *Ulkebøl* og *Oksbøl* blevet Sognavne. De andre er *Lebøl* i Tandslet Sogn, *Majbøl* i Hørup Sogn, *Brandsbøl* i Hagenbjerg Sogn, og desuden har der ligget en Landsby *Stavnsbøl* ved Augustenborg. Forleddene er dels Personnavne, dels Fællesnavne. Brandsbøl er saaledes sammensat med det almindelige, gammeldanske Mandsnavn Brand, og Ulkebøl indeholder samme Personnavn som det sjællandske Ulkerup. I Majbøl er Forleddet Ordet Made „Eng“, og Oksbøl, der forekommer flere Steder, blandt andet i Angel, er sammensat med Ordet Okse og ikke, som det er blevet foreslaaet, med et Mandsnavn. Jævnfør det nordjyske Oksenbøl, hvor Ordet optræder i den gamle Ejeform Flertal, der kendes fra det sønderjyske Oksenvad.

Af Navne paa -bod findes der kun et enkelt, det nuværende *Fjelby* i Lysabild Sogn, der skrives Fialbothe i 1245; Omdannelsen til -by er først sket i nyere Tid; endnu paa Videnskabernes Selskabs Kort skrives Navnet Fielboe. Ordet Bod bruges i det ældre Sprog om en Hytte eller et Skur til midlertidigt Ophold, og i de allerfleste Navne paa -bod betegner det sikkert fra først af enten Fiskerboder, Hytter, hvor Fiskerne opholder sig i Fisketiden, eller Skure til Kvæget og dets Vogtere, altsaa

en Slags Sætre. Det er denne sidste Betydning Ordet har i det bekendte nordsjællandske Nødebo (Nød = Kvæg), der ligger i en Rydning inde i den store Gribskov. Ogsaa Fjelby har maaske fra først af været en saadan Sæterbebyggelse, der senere er blevet til en virkelig Landsby; Navnet betyder jo ligefrem „Fjellebod“ og er altsaa i sig selv et Vidnesbyrd om den ældste Bosættelses primitive Karakter. Der eksisterer imidlertid ogsaa andre Muligheder. I Fjelby ligger ved Vejen til Vibøge et Galgebjerg, og det er derfor sandsynligt, som nævnt af Landsarkivar Hvidtfeldt i en Afhandling i Sønderjydske Aarbøger*), at Sønder Herreds Tingsted har ligget i Nærheden, selv om der ikke er bevaret nogen Tinghøj; Tinget og Galgen hørte jo i ældre Tid nøje sammen. De Fjælleboder, som Fjelby har Navn af, kunde da maaske være Træskure, som Tingalmuen opholdt sig i, saa længe Tinget varede. En anden Mulighed er, at der er Sammenhæng mellem Fjelby og Nabobyen Vibøge, hvis første Led er Ordet Vi, der betyder en hedensk Helligdom. Hvis vi tør antage, at ogsaa Fjelby gaar tilbage til hedensk Tid, hvad der ingenlunde er umuligt, da Ordet Bod af og til forekommer i nordiske Stednavne i Danelagen, kunde der være Tale om Boder, hvor man opholdt sig under de store Offerfester, der vel netop i ældre Tid blev holdt i Forbindelse med Tinget. Men paa dette Punkt som saa ofte, hvor vi gerne vilde danne os et nøjere Billede af de Kulturforhold, som Navnene afspejler, maa vi resignere. Det er kun usikre Formodninger, vi kan naa til.

De Navnetyper, der hidtil er omtalt, har — maaske bortset fra det ene løse Navn — været primære Bebyggelsesnavne, altsaa Navne, der i sig selv er Betegnelser for Bebyggelser af en eller anden Art. Modsætningen til dem er de oprindelige Naturnavne, gamle Navne paa -bjerg, -sø, -skov o. s. v., der senere er gaaet over til at bruges som Bebyggelsesnavne. Disse Nav-

*) Sønderj. Aarb. 1942 p. 21.

ne er meget vanskelige at datere. De fleste af dem er sammensat med Fællesnavne, Terrænbetegnelser, Dyr- og Plante-navne etc., og man mangler derfor det kronologiske Holdpunkt, som man har ved de fleste primære Bebyggelsesnavne, der gennemgaaende er sammensat med Personnavne, der til en vis Grad lader sig skille i ældre og yngre Lag. Desuden havde man, selv om man kunde datere selve Naturnavnet, ikke dermed dateret Bebyggelsen. Et Navn paa -bjerg eller -sø kan have eksisteret gennem mange Aarhundreder, før det tilfældigvis bliver Navn paa en Landsby. Det er derfor klart, at disse Navne er af ringere Betydning for Bebyggelseshistorien, og jo flere oprindelige Naturnavne, der findes blandt Bebyggelsesnavne i et Omraade, jo vanskeligere vil det som Regel være at danne sig et klart Billede af Bebyggelsens Udvikling ud fra Navnestoffet.

Som et Overgangsled mellem de primære Bebyggelsesnavne og de rene Naturnavne kan man passende opfatte de Navne, der er sammensat med de forskellige Ord, der betyder „Rydning“. En Rydning behøver jo ikke at forudsætte en Bebyggelse paa Stedet, men er dog Udtryk for en menneskelig Virksomhed.

Navne med denne Betydning er sjældne paa Als, skønt Øen i gammel Tid er et udpræget Skovomraade. Det er en mærkelig Modsætning til et Skovland som Nordsjælland, hvor -rød er en af de allerhyppigste Endelser. Af gamle Navne, der hører herhen, er der egentlig kun Sognavnet *Tandslet*, der nævnes første Gang i 1183. Endelsen har ikke noget med Slette at gøre, i alt Fald ikke i den moderne Betydning, der jo heller ikke vilde passe paa det bakkede Terræn i Sognet. Slet har her, ligesom i andre østjyske Stednavne, Hornslet, Maarslet m. fl., Betydningen „Rydning“, og første Led Tand- er maaske beslægtet med Udsagnsordet tænde; det kan sigte til, at Rydningen er foregaaet ved Afbrænding af Skoven, det saakaldte Svedjebrug, en Form for primitivt Landbrug, der tidligere har

været brugt her i Landet, og som i Nutiden kendes bl. a. fra Finland. Desuden findes der et Par smaa Lokaliteter paa -ryde, *Tandsryde* i Tandslet Sogn, og *Katryde* i Notmark, men det er sikkert ganske unge Bebyggelser; Navnene er først overlevet i det 17.—18. Aarhundrede. Derimod mangler Ord som *Røj* og *Tved*, der begge betyder Rydning, og som findes flere Steder i Sønderjylland bl. a. i Angel. Paa Als forekommer Ordene i Marknavne, men ikke i gamle Bebyggelsesnavne.

Til Rydningsnavnene bør man dog muligvis henføre de fire alsiske Navne paa -mark, Sognavnet *Notmark*, *Sundsmark* i Ulkebøl Sogn, *Elsmark* i Hagenbjerg Sogn og *Mommark* i Lysabild. Navne paa -mark er almindelige mange Steder i Landet, og hidtil er man som Regel stiltiende gaaet ud fra, at Ordet i Stednavne havde den moderne Betydning „dyrket Areal“. Den oprindelige Betydning af Mark er imidlertid „Grænse“ (Ordet er beslægtet med det latinske Ord *margo*, der betyder Rand), og af denne Betydning har udviklet sig Betydningen „Skov, Ødemark“, som Ordet har i Oldnordisk og i norske Stednavne. Naar Ordet har faaet denne Betydningsudvikling, hænger det sammen med, at det var Skove og Ødemarker, der udgjorde Grænseomraaderne i Oldtiden — man behøver blot at tænke paa Grænsen mellem Danske og Tyske. At Ordet ogsaa i ældre danske Stednavne hænger sammen med Skovbevoksning tyder den Omstændighed paa, at det er hyppigst i udprægede Skvomraader, f. Eks. i Angel og Svans. Betydninger som „Skov“ og „Rydning“ gaar naturligvis meget let over i hinanden (jfr. et Ord som *Ryde*, der oprindeligt betyder „Rydning“, men som i sønderjysk Dialekt har faaet Betydningen „Krat“), og naar man vil foretrække at oversætte Mark ved „Rydning“, beror det paa, at -mark i stor Udstrækning er sammensat med Personnavne, hvad man næppe skulde vente, hvis det fra først af var rent naturbetegnende. Navnene paa -mark er næppe ældre end Middelalderen; Endelsen forekommer

aldrig i Danelagen, bortset fra Navnet Denmark, der naturligvis er et rent Opkaldelsesnavn. Et Holdepunkt for Dateringen har vi i Navnet Mommark, der vistnok er sammensat med Mandsnavnet Momme. Momme er et nedertysk Navn, som først optræder i Sønderjylland i Slutningen af det 14. Aarhundrede, og det kunde tyde paa, at Landsbyen ikke er meget ældre end dette Tidspunkt; den omtales første Gang i Aaret 1423.

Blandt de egentlige Skovnavne er de ældste formodentlig de to, der ender paa -ved, *Helleved* i Notmark og *Dyndved* i Egen Sogn. Ordet Ved, gammeldansk with, forekommer i Middelalderen i Navne paa store Skovstrækninger, f. Eks. Hornswith, der opfyldte en stor Del af Horns Herred, og Ørwith, Navn paa en stor Skov Nord for Esum Sø. Helleved synes at betyde „den hellige Skov“ og gaar maaske tilbage til hedensk Tid. Fra Hedenskabets er i alt Fald *Vibøge* (1245 Wiboki) i Lysabild Sogn, som tidligere er omtalt. Navnet er sammensat med Ordet Bøge, som betyder Bøgeskov. Paa Djursland findes der et Sognavn Albøge, der maaske er en Parallel, idet første Led i dette Navn antages at være samme Ord som gotisk alhs „Tempel“.

Ogsaa Sognavnet *Lysabild* er formodentlig gammelt, men vi savner faktisk Midler til at datere det med Sikkerhed; det eneste sikre er, at det maa være ældre end 1245, da det nævnes første Gang. Lysabild betyder snarere „det lyse d. v. s. aabne Æblekrat“ end „Æbletræet med de lyse Blomster“; jfr. et Navn som Lysholt. Ordet Lund har vi een Gang i et alsisk Landsbynavn, nemlig i Navnet *Lunden* i Hagenbjerg Sogn (1543 im Lunde); den moderne Skrivemaade gaar muligvis tilbage til en tysk Bøjningsform. I enkelte Navne paa smaa Bebyggelser findes der endnu et Par Ord for Skovbevoksning. Have, der egentlig betyder „indhegnet Skov“, indgaar i Gaardnavnet *Rønhave* i Ulkebøl Sogn, Elle „Ellekrat“ i *Tandselle* i Tandslet og

Ris „Krat“ i det forsvundne *Benneris* i Hørup; det sidste Navn skrives *Benvidrisz* i det 17. Aarhundrede og indeholder Plante-navnet *Benved*.

Den største bebyggelseshistoriske Interesse knytter sig dog til de mange Navne paa -skov, der uden Undtagelse har Landsbynavne til første Led. Vi har *Almstedskov*, *Notmarkskov* og det forsvundne *Hundslevskov* i Notmark Sogn, *Kettingskov* og *Asserballeskov*, der oprindeligt hed *Svelstrupskov*, i Asserballe Sogn, *Ertebjergskov* i Tandslet, *Sarupskov* i Lysabild, og i Hørup Sogn er der *Lambjergskov* og en forsvunden Bebyggelse ved Navn *Hørupskov*; som vi ser, ligger de alle i Sønder Herred. Disse spredte Bebyggelser af Gaarde og Huse er opstaaet ved, at Kaadnere flyttede ud fra de gamle, overbefolkede Landsbyer og gav sig til at rydde ny Jord i de store Skove, som især laa ude ved Kysten. At der er Tale om Udflyttere, der vedbliver at staa i Forbindelse med Moderbyen, fremgaar af, at det altid er Landsbynavne, der indgaar som Forled. Det er en Bevægelse, der begynder i Middelalderen og fortsættes jævnt ned gennem Tiden. *Notmarkskov* nævnes første Gang Aar 1400, *Almstedskov* 1419, *Lambjergskov* og *Hørupskov* 1483 og *Hundslevskov* 1502, mens de andre først omtales i det 16.—18. Aarhundrede. Hvor store Skovstrækninger, der var paa Als i ældre Tid, kan vi tydeligt se af *Johannes Mejers Kort* fra 1649, selv om *Kortet* maaske ikke i alle Enkeltheder giver et nøjagtigt Billede af Virkeligheden. Vi finder her et saa godt som ubrudt Skovbælte langs hele Øens Nord-, Øst- og Sydkyst foruden store Skovstrækninger inde i Landet, blandt andet mellem Nordborg og Oksbøl. Endnu paa *Videnskabernes Selskabs Kort*, der blev udarbejdet for ca. 150 Aar siden, har Skoven betydelig større Udstrækning end i Nutiden, bl. a. dækker den en stor Del af Halvøen *Kegnæs*, der nu er skovløs. Den karakteristiske Bebyggelsesform med Udflyttere ude i Skovene genfinder vi paa *Sundeved* og navnlig i det nordlige Angel. Ogsaa her har der langs hele Kysten fra *Flensborg* til *Gelting* været et bredt og sam-

menhængende Skovbælte, som man først er begyndt at opdyrke i Middelalderen, og noget af det er jo bevaret til Nutiden. Ogsaa her finder vi ude ved Kysten Bebyggelser som Tvedskov, Stenbjergskov, Langballekov, Unevadskov (nu Vesterskov) og andre, opkaldt efter de gamle Landsbyer længere inde i Landet, og ligesom paa Als er det først i det 15. Aarhundrede de nye Bebyggelsesnavne begynder at dukke op i Kilderne. Den store Lighed mellem Navneskikken paa Als og i Angel beror sikkert ikke alene paa ensartede Naturforhold, men ogsaa paa nære kulturelle Forbindelser, Forbindelser, der ytrer sig i Slægtskabet mellem de alsiske og angelske Dialekter.

De andre gamle Naturnavne skal her kun flygtigt omtales. Det er ikke mange Oplysninger vi kan hente af dem vedrørende Bebyggelseshistorien. De vigtigste Efterled er -bjerg og -balle, og Forskellen paa de to Ords Betydning er den, at det sidste bruges om en mere jævnt stigende Forhøjning. Det indgaar i flere Landsbynavne, bl. a. i Sognavnet *Asserballe* (nævnt første Gang 1343), der er sammensat med Mandsnavnet Asser. Ogsaa paa -bjerg findes der et Sognavn, *Hagenbjerg*, der ligeledes har et Personnavn til Forled, enten Haghni eller Hakon. I Tilfælde som Asserballe og Hagenbjerg, hvor Terrænbetegnelser er sammensat med Personnavne, er det iøvrigt ikke utænkeligt, at det er Navne, der er givet samtidig med Bosættelsen og ikke gamle Naturnavne, der er taget op. Paa -bjerg er der endnu tre Landsbynavne: *Mintebjerg* og *Lambjerg* (opr. Langbjerg) i Hørup Sogn og *Ertebjerg* i Tandslet Sogn. Det sidste er et gammelt Marknavn, der er gaet over til Bebyggelsesnavn; Navne paa Kornsorter og andre Kulturplanter, sammensættes tit med Bjerg (Havrebjerg, Bygbjerg, Rugbjerg etc.), hvad der hænger sammen med, at det er de højereliggende Partier af Marken, der lettest lader sig opdyrke.

Paa -næs er der Sognavnet *Kegnæs*, der maaske er gammelt (*Kegnæsgaard* nævnes 1373); det er et Sammenligningsnavn, idet første Led er det gammeldanske kæki „Kæbe“. Des-

uden har der været en Landsby *Litlenæs* (Lillenæs) i Nørre Herred, nævnt 1245. *Holm* forekommer usammensat som Landsbynavn i Nordborg Landsogn, og desuden indgaar det som Efterled i nogle Gaardnavne. Herudover findes der nogle smaa Bebyggelser med Navne paa -bæk, -høj, -mose m. fl., som det vil føre for vidt at komme nærmere ind paa, og som ikke spiller nogen nævneværdig Rolle for Bebyggelseshistorien.

Naar man skal give en sammenfattende Karakteristik af Bebyggelsen paa Als, er det først og fremmest paafaldende, hvor ungt et Præg den har. De Navne, som vi med nogenlunde Sikkerhed kan henhøre til en Periode, der er ældre end Vikingetiden, er meget faa i Forhold til det samlede Antal. Af tretten Sognavne paa Als er der kun to, Egen og Ketting, der hører til det gamle Navnelag, derimod er der fire Sognavne med forholdsvis unge Endelser som -torp og -bøl, eet paa -borg (*Nordborg* Landsogn), og Resten udgøres af forskellige oprindelige Naturnavne. Tager vi til Sammenligning de centrale østjyske Bygder, hvor Størstedelen af Landet var opdyrket før Vikingetiden, vil vi se, hvordan det er de gamle Navnetyper, der dominerer blandt Sognavnene. I et Herred som Hadsherred i Aarhus Amt, hvor der ligesom paa Als er tretten Sogne, er der fire Sognavne paa -ing, to paa -lev, eet paa -sted, desuden eet paa -ræth og eet paa -ild, der ogsaa maa antages at være gamle, ialt ni Navne, der med Sikkerhed er ældre end Vikingetiden mod kun to paa Als.

Selv for de gamle Navnetypers Vedkommende har man paa Als Fornemmelsen af, at man befinder sig i Udkanten af et Udbredelsesomraade. Ing-Navnernes store Gennemskuelighed tyder i alt Fald ikke paa, at de hører til de ældste indenfor Gruppen, og hvad lev-Navnene angaar, er det sandsynligt, at vi staar overfor de yngste Udløbere af en Navnetype, der udbreder sig fra de danske Øer gennem en krigersk eller fredelig Ekspansion. Det er værd at lægge Mærke til, at det eneste lev-Navn, der findes i Angel, Tolslev i Esgrus Sogn, ligesom de

alsiske indeholder et Personnavn af yngre Type, en sammentrukket Form af Mandsnavnet Thorolf (Navne paa Thor- synes i det hele at være forholdsvis unge). Noget lignende gælder Mjels, det eneste Navn paa -løse; det er den yderste Udløber af en Navnetype, der hører hjemme paa Øerne. Om Alderen af de to Navne paa -sted i Forhold til tilsvarende Navne i andre Egne tør jeg ikke have nogen Mening. Den Anskuelse er blevet fremsat, at Navne paa -sted, der har et Fællesnavn til Forled, tilhører en yngre Type end dem, der er sammensat med Personnavne, men Spørgsmaalet er aldrig blevet virkelig undersøgt.

Med Hensyn til den geografiske Fordeling af Navne kan man se, at de gamle Navne fortrinsvis findes i et Omraade i den midterste Del af Øen Øst for Augustenborg Fjord. Her har vi lige i Nærheden af hinanden de to Sognebyer paa -ing, Ketting og Egen, og ikke langt fra dem de to lev-Byer Hundslev og Sebbelev. Lidt Øst for Ketting ligger Almsted, og i Egen Sogn laa den anden sted-By, Borgsted. Denne Sammenhobning af de fleste gamle Navne paa et forholdsvis lille Omraade er vist først og fremmest betinget af Jordbundsforholdene. For Oldtidsfolket var det uhyre vanskeligt med de primitive Redskaber at opdyrke den svære Lerjord, der var bevokset med Højskov, og det er jo Lerjorden, der dominerer paa Als. Som Arkæologerne forlængst har indset, foretrak man den lette, muldblandede Sandjord, og den fandtes i nogen Udstrækning i det Omraade, hvor de gamle Bebyggelser ligger. Det fremgaar tydeligt af det geologiske Kort over Als og Sundeved, som for nylig er udsendt af Danmarks geologiske Undersøgelse (I Nr. 20, 1945), og man kan ogsaa se det af Terrænbeskrivelserne i sidste Udgave af Trap. Om Ketting Sogn hedder det her: Jorden gennemgaaende god Lermuld og Sandmuld, men noget ringere end Nabosognene. Ja, ringere er Jorden for en moderne Betragtning, men for Jernalderens Bønder var den ideel. Foruden Terrænforholdene har nok ogsaa

Beliggenheden ved en Fjordarm spillet en Rolle ved Valget af Pladsen for de ældste Landsbyer. I Angel og Svans kan man paa samme Maade se, at den ældste Bebyggelse er koncentreret til Egnene omkring den inderste Del af Slien. Det er interessant, at den Egn af Als, der har den ældste Landsbybosættelse, Aarhundreder igennem vedbliver at være Øens Centrum. I den førnævnte Afhandling i Sønderjydske Aarbøger har Hvidtfeldt vist, at Als gamle Landsting holdtes i Egen Sogn, og her har der maaske ogsaa været et religiøst Midtpunkt i hedensk Tid. Et andet religiøst Centrum ved vi med Sikkerhed har været i Lysabild Sogn i Forbindelse med Viet i Vibøge, og ogsaa her tør vi antage, at Bosættelsen er gammel. Andre gamle Bebyggelser har ligget ved Klinting mod Syd og Mjels mod Nord.

Hvad Bebyggelsen fra Vikingetiden og den ældre Middelalder, -torp, -bøl, -mark o. s. v., angaar, er den vist nogenlunde jævnt fordelt over Øen. For den senere Tids Vedkommende er, som allerede nævnt, det ejendommeligste Træk ved Bebyggelsen i Sønder Herred de mange Navne paa -skov, der opstaar i Slutningen af Middelalderen. I det hele taget er det karakteristisk for Als ligesom for Angel, at vi ved Siden af de gamle Landsbyer har faaet en Mængde smaa Bebyggelser spredt ud over Landskabet. I de fleste Egne af Landet, i alt Fald i de Egne, hvor Landsbybosættelsen, ikke Enkeltgaardene, er dominerende, er Bebyggelsen praktisk talt gaaet i Staa i Slutningen af den ældre Middelalder eller lidt senere. Naturligvis udvider man det dyrkede Areal, men det sker indenfor de eksisterende Landsbyers Rammer; man bliver stort set boende her uden at grundlægge nye Bebyggelser. Først efter at de store Landbo-reformer sætter ind i Slutningen af det 18. Aarhundrede og de enkelte Gaarde faar deres Jord nogenlunde samlet, finder den Udflytning Sted, der betinger det Landskabsbillede, vi kender i Dag. De mange Aarhundreder, der gaar forud for Udstykningen, er i alt væsentlig Stilstand. Helt anderledes har Udviklingen formet sig i Egne som Als og Angel. Her er det næppe

møjligt at pege paa et længere Tidsrum, hvor Udvidelsen af Bebyggelsen er standset helt. Både i Middelalderen og den nyere Tid er man stadig blevet ved at flytte ud fra de gamle Landsbyer og grundlægge nye Bosteder ude i Skovene og paa Overdrevene; Udflytningen i det 19. Aarhundrede er her blot den sidste Fase af en lang Udvikling. Allerede før den finder Sted, har vi faaet en karakteristisk Blanding af spredt Udflytterbebyggelse og sluttet Landsbybosættelse. Forudsætningen for hele denne Udvikling er den stærke Skovbevoksning, der bevirker, at Bebyggelsen endnu i den ældre Middelalder er saa sparsom, at der stadig er rigelig Plads til Bosættelser.

Det er allerede nævnt, at Stednavnene intet oplyser om Bebyggelsen i de ældre Tidsrum, i Sten- og Bronzealder og ældre Jernalder. Det maa blive Arkæologernes Sag at udrede Bebyggelsens Udvikling i disse fjerne Tidsrum, men vi kan ikke slutte denne Fremstilling uden at berøre det brændende Spørgsmaal, om der kan paavises Sammenhæng mellem det ældste af den nuværende Landsbybosættelse og den Bebyggelse, der gaar forud. En lidt ældre Forskning, der særlig er repræsenteret af Nordmanden Andreas M. Hansen, gaar ud fra, at de ældste af vore Landsbyer gaar meget langt tilbage i Tiden, lev-Byerne f. Eks. til den yngre Stenalder, og mærkeligt nok var der ogsaa Sprogforskere, der accepterede disse Teorier. Nu er man i det store og hele blevet klar over, at det af sproglige Grunde er udelukket, at Landsbynavne kan have saa høj en Alder. Det vilde f. Eks. være en højst ejendommeligt Antagelse, at man i den yngre Stenalder havde anvendt de samme Personnavne som under Folkevandrings-tiden et Par Aartusinder senere, hvad der vilde være Konsekvensen af at datere lev-Navnene til Stenalderen. Erfaringen lærer os, at ingen Del af Ordforraadet er mere udsat for at ændres i Tidens Løb end netop Personnavnene, hvor Modestrømninger og fremmed Kulturpaavirkning ustandselig spiller ind. For Sprogforskeren er der i alt Fald ingen tvingende Grund til at lægge de

ældste af de egentlige Landsbynavne længere tilbage i Tiden end til de første Aarhundreder af vor Tidsregning. Noget andet er, at der ved Siden af Landsbynavnene er gamle Landskabsnavne, Aa-navne, Ø-navne o. s. v., dersikkert er betydelig ældre. Det gælder f. Eks. ogsaa et Navn som Als, der ligesom andre jyske Ø-navne, f. Eks. Mors og Samsø, indeholder en Afledningsendelse, der brugtes til at danne nye Ord i Sproget med i en meget gammel Tid. Men vi savner foreløbig ethvert Middel til en sikker Datering af saadanne Navne.

Spørgsmaalet bliver da: kan der, selv om Navnene ikke er saa gamle, alligevel have været Kontinuitet i selve Bebyggelsen, saaledes at de ældste af vore Landsbyer ligger oven paa de gamle Bopladser fra Sten- og Bronzealder. Spørgsmaalet maa nok i det store og hele besvares benægtende. Paa Als kan man se, at Dysser og Jættestuer saa godt som ikke findes i det Omraade, der har de ældste Landsbynavne. Der kan med andre Ord ikke paavises nogen Sammenhæng mellem disse Landsbyer og Bosættelsen i den yngre Stenalder. Noget anderledes stiller Forholdet sig med Hensyn til Bronzealderbebyggelsen. Det arkæologiske Kort viser, at Højene, der jo fortrinsvis stammer fra Bronzealder og Jernalder, ogsaa er meget talrige i det Omraade, hvor de ældste Navne findes. Men der synes ikke at være Tale om et virkeligt lokalt Sammenfald, kun om et Sammenfald i store Træk som Følge af, at Bronzealderbefolkningen foretrak den samme lette Jordbund til deres Agerbrug som Beboerne af de senere Landsbyer. Det forholder sig ikke saadan, at Højgrupperne, som Oldtidsbopladserne maa have ligget i Nærheden af, altid ligger direkte ved Landsbyerne med de gamle Navne.

Hermed er vor Undersøgelse til Ende. Hvad der her har kunnet gives er paa flere Punkter ganske foreløbige Resultater, der er præget af mange Usikkerhedsmomenter paa Grund af de store Vanskeligheder, der er forbundet med en Datering af Navnestoffet.

Kristian Hald.